

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ยางพาราเป็นหนึ่งในสินค้าเกษตรอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศไทยมาเป็นเวลานาน และปัจจุบันประเทศไทยก็เป็นประเทศผู้ผลิตและผู้ส่งออกยางธรรมชาติรายใหญ่ที่สุดของโลกอีกด้วย ทั้งนี้ อุตสาหกรรมการผลิตยางพาราในไทยได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2443 และเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งปี พ.ศ.2534 ประเทศไทยก็ได้กลายมาเป็นประเทศผู้ผลิตยางพารา และประเทศผู้ส่งออกยางธรรมชาติรายใหญ่ที่สุดของโลก¹

จากข้อมูลสถิติยางไทย ของสถาบันวิจัยยาง² รายงานว่าในปี พ.ศ.2550 ประเทศไทยมีปริมาณการผลิตยางธรรมชาติสูงถึง 3.056 ล้านตัน คิดเป็นประมาณร้อยละ 34 ของปริมาณการผลิตรวมของโลก รองลงมาคือประเทศอินโดนีเซีย และมาเลเซีย และเมื่อรวมปริมาณการผลิตยางของทั้งสามประเทศรวมกัน คิดเป็นประมาณร้อยละ 75 ของปริมาณการผลิตโดยรวมทั้งหมดของโลก โดยเฉพาะประเทศไทยและอินโดนีเซีย ยังมีศักยภาพในการเพิ่มผลผลิตได้อีก เนื่องจากมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกใหม่อีกจำนวนมาก โดยในปี พ.ศ.2550 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งสิ้นประมาณ 15 ล้านไร่ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2549 ประมาณร้อยละ 7 ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ที่สามารถกรีดยางได้แล้วประมาณ 10.3 ล้านไร่ พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่กระจายอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ 11.1 ล้านไร่ รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2.1 ล้านไร่ ภาคตะวันออกและภาคกลาง 1.5 ล้านไร่ และภาคเหนือ 29,789 ไร่ ทั้งนี้พื้นที่การเพาะปลูกส่วนใหญ่ประมาณ 13.37 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 95 เป็นสวนยางขนาดเล็ก และที่เหลือ จำนวน 0.87 ล้านไร่ เป็นการเพาะปลูกแบบสวนยางขนาดใหญ่ นอกจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นแล้วนั้น การหันมาใช้ยางพันธุ์ดีปลูกทดแทนยางเก่า ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเพิ่มศักยภาพการผลิต เพราะทำให้ปริมาณผลผลิตต่อไร่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี พ.ศ.2550 มีปริมาณผลผลิตยางทั้งประเทศเฉลี่ย 291 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 3 จากปีก่อนหน้า

¹ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, “การปรับโครงสร้างยางและผลิตภัณฑ์ยาง 2549-2551”, วารสารยางพารา, ปีที่ 22-27 ฉบับที่ 1-2, ม.ค.-ส.ค. 2549, หน้า 21-54.

² สถาบันวิจัยยาง, <http://www.rubberthai.com/rubberthai/>

ในส่วนของการส่งออก ผลผลิตยางธรรมชาติส่วนใหญ่ของประเทศไทย มากกว่าร้อยละ 90 เป็นการผลิตเพื่อส่งออกในรูปของยางแปรรูปขั้นต้น อาทิเช่น ยางแผ่นรมควัน ยางแผ่นผึ่งแห้ง ยางแท่ง ยางเครพ และน้ำยางข้น เป็นต้น โดยในปี 2550 ประเทศไทยมีปริมาณการส่งออกยางธรรมชาติสูงถึง 2.703 ล้านตัน คิดเป็นประมาณร้อยละ 47 ของปริมาณการส่งออกยางธรรมชาติโดยรวมทั้งหมดของโลก

ทั้งนี้ ด้วยศักยภาพด้านการผลิต รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมยางพารา โดยได้มีนโยบายทั้งสนับสนุนและส่งเสริมการผลิต รวมไปถึงการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในตลาดโลกอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังมีการวางเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นตลาดกลางยางของโลก โดยโครงการที่ออกมาเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายนั้นมีทั้งการเร่งขยายพื้นที่การเพาะปลูกด้วยยางพันธุ์ดีที่ให้ผลผลิตสูงขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การสร้างโครงข่ายทางการตลาดเพื่อรักษาเสถียรภาพด้านราคา รวมไปถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมปลายน้ำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์ยาง เป็นต้น

อย่างไรก็ดี อุตสาหกรรมการผลิตยางดิบของไทยในส่วนของการผลิตน้ำยางสด ยางแผ่นดิบ รวมทั้งเศษยาง ก่อนนำไปแปรรูปเป็นยางธรรมชาติแปรรูปขั้นต้นนั้น ยังประสบปัญหาบางประการ คือ เกษตรกรผู้ปลูกยางส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่เพาะปลูกไม่มากนัก และเกษตรกรแต่ละรายไม่ได้ปลูกพันธุ์เดียวกัน ทำให้คุณภาพยางแผ่นและน้ำยางสดของเกษตรกรแต่ละรายมีความหลากหลาย ประสบปัญหาวัตถุดิบมีคุณภาพไม่สม่ำเสมอ นอกจากนี้ ต้นทุนในการปลูกยางพาราและผลิตยางดิบก็มีแนวโน้มสูงขึ้นด้วย โดยต้นทุนส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงาน¹ รวมไปถึงปัญหาการขาดแคลนแรงงานในสวนยาง

จากข้อมูลของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม² ซึ่งได้ทำการสำรวจพื้นที่ 13 จังหวัดครอบคลุมภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าในปี พ.ศ. 2539 เจ้าของสวนยางมีความต้องการแรงงานกรีดยางสูงถึง 84,029 คน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2537 ถึงร้อยละ 29.26 แต่ถึงแม้ความต้องการแรงงานจะเพิ่มสูงขึ้น แต่ก็ยังเกิดการขาดแคลนแรงงาน

¹ ศูนย์บริการวิชาการเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ เรื่องโครงสร้างปัจจัยการผลิตเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางพารา”, 2541, หน้า 4-14.

² กรมการจัดหางาน, “รายงานผลการศึกษาวิจัย การขาดแคลนแรงงานผลิตยางดิบพาราและแรงงานประมงทะเล ปี 2537 และ 2539”, 2540.

เนื่องจากแรงงานในพื้นที่เห็นว่างานกรีดยางเป็นงานที่ยาก ต้องใช้ทักษะและความพยายามสูง ทำงานกลางคืน ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ประจวบกับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการของชุมชนเมืองในประเทศ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงานจากชนบทที่มีแรงงานล้นเกินไป สู่ชุมชนเมืองมากขึ้น แรงงานมีทางเลือกในการทำงานในโรงงานภาคอุตสาหกรรมมากกว่าที่จะไปทำงานเป็นแรงงานกรีดยางดังที่เคยเป็นมาในอดีต ซึ่งจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานนี้เอง ทำให้เจ้าของสวนยางพาราบางรายหันไปอาศัยแรงงานจากแหล่งอื่น เช่น แรงงานนอกพื้นที่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณร้อยละ 80.49 และอีกประมาณร้อยละ 19.51 เป็นแรงงานต่างชาติจากประเทศพม่าและกัมพูชา อาทิเช่น เจ้าของสวนยางพาราสวนใหญ่ในจังหวัดสงขลา เลือกว่าจ้างแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่ามากที่สุด เพราะมีความชำนาญในการกรีดยาง และมีความขยันอดทน

นอกจากการหันไปพึ่งพิงแรงงานจากแหล่งอื่นที่มีใช้แรงงานในพื้นที่แล้ว เจ้าของสวนยางยังแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานกรีดยางด้วยการกำหนดค่าจ้างและเงื่อนไขการจ้างงานให้มีความน่าสนใจในการทำงานมากขึ้น เพื่อดึงดูดแรงงานเข้ามาในตลาดและเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำงาน โดยจากข้อมูลในงานวิชาการหลายชิ้นงาน¹ พบว่ามีการจ่ายค่าจ้างให้แก่แรงงานในอุตสาหกรรมผลิตรายได้แตกต่างกันไปจากแรงงานภาคเกษตรอื่นๆ คือ เป็นการจ่ายค่าจ้างแบบแบ่งสัดส่วนรายได้จากผลผลิตกันระหว่างเจ้าของสวนยางและแรงงาน โดยสัดส่วนในการแบ่งรายได้ก็มีความหลากหลายแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งสัดส่วนที่นิยมใช้กันมาก คือ 50: 50, 55:45, 60:40 และ 65:35 (สัดส่วนระหว่างเจ้าของสวนยาง และแรงงานรับจ้างกรีดยาง) นอกจากนี้ แรงงานบางรายยังได้รับสวัสดิการอื่นเพิ่มเติมนอกเหนือจากค่าจ้างอีกด้วย เช่น มีที่พักให้ในสวนยาง มีรายได้เสริมจากการใส่ปุ๋ย ฉีดยาฆ่าแมลง หรือมีรายได้เพิ่มจากการขายเศษยาง เป็นต้น

¹ ข้อมูลสรุปจาก 1) กลุ่มศึกษาปัญหาภาคใต้, “กรรมกรยากกับความยากจน”, วิถีการดำรงชีพไทย, หจก.พันธมิตรปริทัศน์, 2525, หน้า 29-31.

2) แผนงานเศรษฐกิจการยาง, “รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับสวนใหญ่ในจังหวัดสงขลา ยะลาและภูเก็ต”, 2517.

3) กรมวิชาการเกษตร, “การผลิตยางของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย”, 2549

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการจ้างงานในอุตสาหกรรมผลิตยางดิบ คือ รูปแบบการจ่ายค่าจ้างที่แตกต่างไปจากแรงงานภาคเกษตรอื่นๆ และความหลากหลายของอัตราส่วนแบ่งรายได้ ซึ่งสามารถพบได้แม้ภายในพื้นที่เดียวกันหรือเจ้าของสวนยางรายเดียวกันที่ครอบครองสวนยางหลายแปลง หรือความน่าสนใจที่ว่าทำไมเจ้าของสวนยางบางรายจึงยอมจ่ายค่าจ้างในสัดส่วนที่สูงถึงครึ่งหนึ่งของรายได้จากผลผลิตทั้งหมด ทั้งนี้เชื่อว่าหากสามารถทราบถึงปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสัดส่วนการแบ่งรายได้ของสวนยางแต่ละแปลง หรือลูกจ้างแต่ละราย จะนำมาซึ่งแนวทางในการออกแบบรูปแบบค่าจ้างที่เหมาะสมและมีประโยชน์สูงสุดทั้งแก่เจ้าของสวนยางและแรงงานรับจ้างกรีดยาง อันนำมาซึ่งกำไรสูงสุดแก่หน่วยผลิต อีกทั้งยังสามารถช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมผลิตยางดิบได้อีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

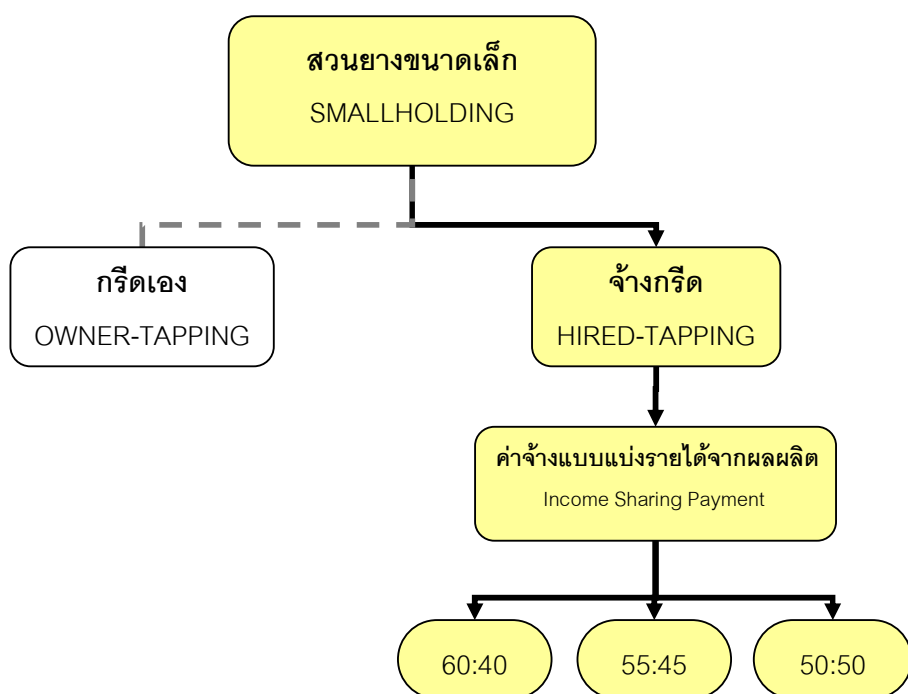
- 1) ศึกษาลักษณะสัญญาการจ้างงานแบบแบ่งรายได้จากผลผลิตในอุตสาหกรรมผลิตยางดิบของสวนยางขนาดเล็ก โดยศึกษาลักษณะของเจ้าของสวนยาง และแรงงานรับจ้างกรีดยางในแต่ละรูปแบบสัญญา (Holder's and Tapper's Characterization)
- 2) วิเคราะห์หาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดอัตราส่วนแบ่งรายได้ของเจ้าของสวนยาง และแรงงานรับจ้างกรีดยาง (Determinants of Share Rate) พร้อมศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยแต่ละตัวที่มีต่อรูปแบบสัญญาจ้างแต่ละแบบ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

- 1) ศึกษาเฉพาะสวนยางขนาดเล็ก เนื่องจากเป็นลักษณะสวนยางส่วนใหญ่ของประเทศ
- 2) ศึกษาเฉพาะสวนยางที่มีการปลูกด้วยต้นยางพันธุ์ดี เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ปลูกยางส่วนใหญ่ของประเทศเป็นการปลูกด้วยยางพันธุ์ดีแทบทั้งสิ้น
- 3) ศึกษาเฉพาะสวนยางในพื้นที่จังหวัดสงขลา พัทลุง และสตูล เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก และผู้วิจัยมีความสะดวกในการสำรวจและรวบรวมข้อมูล

ภาพที่ 1.1

โครงสร้างการศึกษาลักษณะสัญญาการจ้างงานแบบแบ่งรายได้จากผลผลิต
ในอุตสาหกรรมผลิตยางดิบของสวนยางขนาดเล็ก

สัดส่วนการแบ่งรายได้ระหว่าง เจ้าของสวนยาง : แรงงานรับจ้างกรีดยาง

ที่มา: จัดทำโดยผู้ศึกษา

1.4 นิยามคำสำคัญ

- 1) สวนยางขนาดเล็ก ในที่นี้หมายถึง สวนยางที่มีเนื้อที่ปลูกยางขนาดไม่เกิน 50 ไร่ ซึ่งต้นยางให้ผลผลิตแล้ว คือสามารถทำการกรีดยางได้แล้ว
- 2) เจ้าของสวนยาง ในที่นี้หมายถึง ครุว์เรือนที่ครอบครองสวนยางขนาดเล็ก และมีการจ้างแรงงานเพื่อกระบวนการผลิตยางดิบ
- 3) แรงงาน ในที่นี้หมายถึง ครุว์เรือนที่รับจ้างทำงานในสวนยางพาราขนาดเล็ก โดยมีหน้าที่ทำงานในกระบวนการผลิตยางดิบ คือ กรีดยาง เก็บน้ำยาง ไปจนกระทั่งทำยางแผ่นดิบ (กรณีตกลงกันว่าจะผลิตยางแผ่น)

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาคือจะทำให้ทราบถึงลักษณะและรูปแบบการจ้างงานแบบแบ่งส่วนแบ่งรายได้จากผลผลิตในอุตสาหกรรมการผลิตยางดิบในปัจจุบัน และปัจจัยสำคัญในการกำหนดส่วนแบ่งรายได้ในสัญญาแต่ละแบบ เพื่อนำไปสู่แนวทางในการตัดสินใจเลือกรูปแบบการจ้างงานและการกำหนดอัตราส่วนแบ่งรายได้ที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรต่อไป อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดทิศทางและนโยบายในการพัฒนาระบบการจัดการและการจ้างงานในสวนยางพาราให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้ระบบการจัดการและการจ้างงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรและแรงงาน อันสามารถช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ส่วนหนึ่ง อีกทั้งเพื่อให้ระบบการจัดการในสวนยางก้าวหน้าไปพร้อมกับการพัฒนาศักยภาพการผลิตและการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างยั่งยืนต่อไป